

ישוב א"י

והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה: (במדבר לג, נג)

הבטחה או מצוה

פרש"י והורשתם אותה מיושביה, אז וישבתם בה, תוכלו להתקיים בה, ואם לאו לא תוכלו להתקיים בה. מבואר בדבריו שאין כאן מצוה אלא הבטחה.

אבל הרמב"ן חולק עליו וכתב שזו מצות עשה היא, שיצוה אותם שישבו בארץ ויירשו אותה כי הוא נתנה להם, ולא ימאסו בנחלת ה'. וההולך לכבוש ארץ שנער או ארץ אשור להתישב שם, ביטלו מצות עשה. ומה שהפליגו רבותינו (כתובות קי, ב) במצות הישיבה בארץ ישראל ושסור לצאת ממנה, ואשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל נידומנית כמורדת, וכן האיש, הכל מחמת מצוה זו, כי הכתוב הזה היא מצות עשה.

וכ"כ הרמב"ן בהשגותיו לספה"מ להרמב"ם (מצוות ששכחן הרב עשין ד') שנצטוונו לרשת הארץ אשר נתן האל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב, ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה. והוא אמרו להם "והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ", ונכפל מצוה זו במקומות אחרים כאמרו יתברך (דברים א) באו ורשו את הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם וכו'. והראיה שזו מצוה אמרו יתברך בענין המרגלים (שם) **עלה רש כאשר דבר ה' אלקיך לך אל תירא ואל תחת**, ואמר עוד (עקב ט) ובשלוח ה' אתכם מקדש ברנע לאמר **עלו ורשו את הארץ אשר נתתי לכם**, מכאן שהיתה מצוה לא יעוד והבטחה (כרש"י).

הפלת חז"ל בשבח הארץ

ממשיך הרמב"ן כי המצוה שהחכמים מפליגין בה, והיא דירת ארץ ישראל, עד שאמרו (ת"כ בהר פ"ה ה"ד, כתובות קי, ב) שכל היוצא ממנה ודר בחוצה לארץ יהא בעיניך כעובד עבודה זרה, שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים, ועוד הפלגות גדולות שאמרו בה, הכל הוא ממצות עשה הזה שנצטוונו לרשת הארץ ולשבת בה. **אם כן היא מצות עשה לדורות מתחייב כל יחיד ממנו ואפילו בזמן גלות כידוע בתלמוד במקומות הרבה.**

ולשון הספרי (ראה יב כט) מעשה ברבי יהודה בן בתירה ור' מתיא בן חרש ור' חנניה בן אחי ר' יהושע ור' נתן שהיו יוצאין חוצה לארץ והגיעו לפלטיה, וזכרו את ארץ ישראל, וזקפו את עיניהם וזלגו דמעותיהן וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה וירשתה וישבת בה ושמרת לעשות, אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה.

שיטת הרמב"ם

בדעת הרמב"ם שלא מנאה מצות ישוב א"י במנין המצוות, יש להסתפק אם דעתו שאינה מצות עשה כלל, או שמודה שיש מצוה ומטעם אחר לא מנאה במנין המצוות.

אינו נוהג לדורות

ובמגילת אסתר (על סה"מ) כתב שדעת הרמב"ם שמצוה זו אינה נוהגת לדורות, אלא רק בזמן שהבית בבנינו. אבל כבר תמהו עליו (שו"ת אבני נזר יו"ד תנד) דמכל מקום היה להרמב"ם למנות את המצוה, שאע"פ שאינה נוהגת בזמן הזה, מכל מקום כיון שכשיבא משיח צדקינו תנהוג המצוה א"כ שפיר מקרי נוהג לדורות, כמו שמנו את מצוות מעשה הקרבנות אף שבזמן זה אינם נוהגים. והרי כל הטעם שכתב הרמב"ם (בשורש ג) שאין ראוי למנות מצוות שאינן נוהגות לדורות הוא משום דמנין המצוות ילפינן (מכות כג, ב) מהפסוק תורה צוה לנו משה **מורשה** קהילת יעקב, ומצוה שאינה נוהגת לדורות אינה לנו מורשה, וא"כ פשוט שטעם זה הוא דווקא במצוה שתבטל לגמרי, אבל אם לעתיד לבוא תנהוג, שפיר הוי "מורשה", ונמנה במנין המצוות.

ובעיקר מה שנקט המגילת אסתר שמצוה זו אינה נוהגת בזמן הזה ג"כ יש לעיין, שהרי בכמה מקומות בש"ס מצינו

שמצות ישוב א"י נוהגת אפילו בזמן הזה, והרמב"ם מביא אותם להלכה. כגון המבואר בגמרא (כתובות קי, ב) הכל מעלין לא"י, ונפסק ברמב"ם (אישות יג, יט). וכמו מה ששינינו (גיטין מג, ב) שהמוכר עבדו לחו"ל יוצא לחירות, ונפסק ברמב"ם (עבדים ח, ו). וכן מבואר להדיא בגיטין (ח, ב) שהקונה בית בא"י כותב עליו אוננו אפילו בשבת ע"י נכרי, ואע"ג דאמירה לעכו"ם שבות, משום ישוב ארץ ישראל לא גזור רבנן, וכן פסק הרמב"ם (שבת ו, ב). וכן מבואר במנחות (מד, א) דהשוכר בית בארץ ישראל עושה מזוזה לאלתר משום ישוב ארץ ישראל, ונפסק ברמב"ם (תפילין מזוזה וס"ת ה, י). וא"כ תמוה טובא מה שכתב במגילת אסתר שאין מצות ישוב א"י נוהגת בזמן הזה.

טעם האיסור לצאת לחו"ל

ולכאורה היה מקום להקשות עוד יותר מדברי הרמב"ם המפורשים בהלכות מלכים (ה, ט) שפסק הרמב"ם שאסור לצאת מארץ ישראל אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם, [וכן האריך שם הרמב"ם במעלת היושב בא"י ובעוון היוצא ממנה (שם, י-יב)].

אכן יתכן שאין ראיה שסבר הרמב"ם שהיא מצוה, דיתכן שנקט הרמב"ם שהטעם שאסור לצאת מא"י לחו"ל הוא משום מצוות התלויות בארץ וכפי שפירש הרשב"ם בבא בתרא (צא, א), ולא כהרמב"ן שהיא משום ביטול מצות ישוב א"י.

ומהא דפסק שהכל מעלין, ג"כ י"ל שאינו מוכרח שיש מצות ישוב א"י, שהרי נחלקו התשב"ץ (סי' ר) והמהרי"ט (בשו"ת ח"ב יו"ד סי' כח) בטעם הדין, דעת התשב"ץ שהדין של הכל מעלין לא"י הוא משום קיום מצוות התלויות בארץ, אבל דעת המהרי"ט שהיא משום קדושת הארץ. והמהרי"ט הוכיח כדבריו מהא דהאשה ג"כ יכולה לכפות את בעלה לעלות, ואם אין זה אלא משום מצוות הארץ הלא הדין דקיום מצוות האשה נדחה מפני כבוד בעלה, וכמו ששינינו לגבי כיבוד ואם (קידושין ל, ב) איש סיפק בידו לעשות אשה אין סיפק בידה לעשות מפני שרשות אחרים עליה, [ועיין מה שהערנו עליו ע"ז בסמוך]. ועוד, שאם משום מצוות התלויות בארץ הלא אין לאשה קרקע כדי לקיים מצוות התלויות בארץ, אלא ע"כ שהדין של הכל מעלין לא"י הוא משום קדושתה.

ומההיא דמוכר עבדו נמי אע"ג דברש"י משמע שהוא מטעם איסור לצאת, אבל בריא"ז הובא דבריו בשלטי הגבורים (כג, א) מבואר כדברי הרשב"ם, וז"ל המוכר עבדו בא"י ע"מ להוציאו לחו"ל ומפקיעו ממצות א"י קונסין את הלוקח להוציאו לחירות.

ומההיא דשוכר בית בא"י חייב במזוזה מזום ישוב א"י, י"ל כמו שפי' רש"י שם שאם יתחייב במזוזה הרי חייב להשאיר המזוזה ולכן לא יעזוב ונמצא א"י מיושבת, וי"ל שאינו מצד המצוה אלא העובדא שרוצים שא"י יהיה מיושב.

מצוות הכוללות כל התורה

והנה היה מקום ליישב עפ"י מש"כ הרמב"ם (שורש ד) שמצוה שכוללת כל התורה אינה נמנית במנין המצוות. ולפי"ז י"ל שמצות ישוב א"י נוגעת לכל התורה כולה וכמו שכתב הרמב"ן (ויקרא יח, כה עה"פ ולא תקיא הארץ אתכם, ועוד מקומות) שעיקר קיום המצוות הם בא"י, משום שאינו דומה מקיים מצוה בפלטרין של מלך, למקיימו במקום אחר, ולכן לא מנאה הר"מ למצוה בפני עצמה.

אכן אחר ההתבוננות נראה שזה לא נכון, דאין דברי הר"מ אמורים אלא במצוה שכל הצווי בה הוא לקיים את שאר המצוות, וכגון מה שהביא הר"מ שם ושמרתם את מצותי (אמור כב), ושמרתם את כל המצוה אשר אנכי מצוך היום (עקב יא), שכל אלו אין בהם ציווי מלבד קיום המצוות האחרות, אבל מצות ישוב א"י אע"פ שנוגעת לקיום שאר המצוות, מ"מ יש לה גם קיום בפני עצמה וא"כ ודאי נמנית כמצוה בפני עצמה.

מצוה דרבנן

בשו"ת רשב"ש (סי' ב) כתב דדעת הרמב"ם דמצות ישוב א"י אינה אלא מדרבנן, ולכן אינה נמנית במנין המצוות, לפי שיטתו (בשורש א) שמצוה דרבנן לא נמנה במנין המצוות, ודלא כהבה"ג.

מצוה קיומית

ואולי יש ליישב דברי הרמב"ם בע"א על פי דברי האגר"מ (אבה"ע א, קב), שחידש דאפילו להסוברים שיש מצות ישוב א"י, מ"מ אין כאן חיוב גמור אלא מצוה קיומית בלבד, והוכיח יסוד זה מהא דאיתא בע"ז (יג, א) ונפסק ברמב"ם (מלכים ה, ט) שאסור לצאת מא"י לחו"ל, הרי שהאיסור לצאת אינו אלא למי שכבר גר בא"י, דהרי לא נאמר שחובה לעלות לא"י. והנה מש"כ שלכו"ע אין כאן אלא מצוה קיומית, ברמב"ן מבואר לא כך, אבל י"ל שזה שיטת הרמב"ם ומשו"ה לא מנה מצות ישוב א"י במנין המצות.

עיקר השגחה בא"י

הרמב"ן עה"ת (ויקרא יח, כה) עה"פ ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה ותקיא הארץ, מאריך בכל הענין של ישוב א"י ומעלות א"י, ועי"ש שתמה למה החמיר הכתוב כאן בעריות, שהארץ תטמא בהן ותקיא הנפשות העושות, הרי עריות אינו אלא חובת הגוף ואינן תלויות בארץ. ותי' הרמב"ן שיסוד הדבר בכתוב שאמר (דברים לב, ח - ט) בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים וכו' כי חלק ה' עמו, כי השם הנכבד ברא הכל, ונתן על כל עם ועם בארצותם כוכב ומזל ידוע כאשר נודע באצטגנינות, וזהו שנאמר (דברים ד, יט) אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים, כי חלק לכולם מזלות בשמים, וגבוהים עליהם מלאכי עליון נתנם להיותם שרים עליהם, כענין שכתוב (דניאל י, יג) ושר מלכות פרס עומד לנגדי, וכתוב (שם פסוק כ) והנה שר יון בא.

וכל זה בשאר ארצות אבל ארץ ישראל שהיא "אמצעות הישוב" היא נחלת ה' מיוחדת לשמו, לא נתן עליה מן המלאכים להיות מושל עליו, משום שהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו זרע אוהביו, וזהו שאמר (שמות יט, ה) והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ, וכתוב (ירמיה יא, ד) והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלקים, לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים כלל. ומה"ט א"י אינה סובלת חטא, שארץ שהיא נחלת השם הנכבד תקיא כל מטמא אותה, ולא תסבול עובדי ע"ז ומגלים עריות, ואע"פ שמצוות אלה נוהגות גם בחו"ל, רק בארץ ישראל קיים החשש של "לא תקיא הארץ אותם".

כל הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוך

על פי זה מסביר הרמב"ן הא דאמרו (כתובות קי, ב) שכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוך, שנאמר (ויקרא כה, לח) לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלקים, ואומר (ש"א כו, יט) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים. וההסבר כנ"ל שהגר בחו"ל נמצא תחת השליטה של השרים והמזלות, משא"כ הגר בא"י אינו אלא תחת השגחת הקב"ה.

קיום מצוות בחו"ל

עוד כתב הרמב"ן שלפי"ז מובן מש"כ בספרי (עקב מג) עה"פ ואבדתם מהרה (דברים יא, יז), וז"ל אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצויינין במצות, שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים, משל לאדון שכעס על אשתו ושלחה לבית אביה, אמר לה הוי מתקשטת תכשיטים שכשתחזרי לא יהיו עליך חדשים, וכן אמר ירמיה (לא, כ) הציבי לך ציונים, אלו המצות שישראל מצויינין בהם. דברי הספרי מובאים גם ברש"י עה"פ "ושמתם את דברי" (שם יא, יח), וז"ל אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצות, הניחו תפילין, עשו מזוזות כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו. וכן הוא אומר (ירמיה לא, כ) הציבי לך ציונים.

ותמה הרמב"ן הרי המצוות הכתובים כאן הם חובת הגוף ונוהגות בין בארץ בין בחו"ל, א"כ למה פירשו בהן כדי שלא יהו חדשים עלינו כשנחזור לארץ. אבל להנ"ל ניחא שעיקר ההשגחה הוא בא"י דהוי "פלטרין של מלך", ולכן עיקר קיום המצוות הוא בא"י, ולכן נאמר שעשיית מצוות בחו"ל אינו אלא כדי שיהיו מצויינים בהם כשנחזור לארץ.

[ועי' בהערות לפי' החפץ חיים עה"ת, שמביא בשם "גדול אחד" ליישב הקושיא על רש"י שמצוות אלה הם חובת הגוף ונוהגות בחו"ל, שברש"י היה כתוב ראשי תיבות ה"ת ע"מ, והכוונה היתה הפרישו תרומות עשרו מעשרות, שהם מצוות הנוהגות בארץ, והמדפיס טעה לחשוב שכוונת הראשי תיבות הם "הניחו תפילין" "עשו מזוזה". אבל לכאורה ברור שאין זה נכון כלל, שהרי בפסוקים כתוב וחרה אף ה' בכם וכו', ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה אשר ה' נתן לכם: ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטוטפת בין

עיניכם: ולמדתם אתם את בניכם לדבר במ בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך: **וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך:** הרי לך שאחרי שכתוב ואבדתם וכו' כתוב שיניחו תפילין וישימו מזוזה, (וצ"ע למה השמיט מצות תלמוד תורה) ומסביר רש"י שר"ל אפילו אחרי שתגלו תשמרו מצות תפילין ומזוזה, ועל זה מקשה הרמב"ן דהוי חובת הגוף.]

תפלה

מבואר בערכין (לב, ב) שיש עוד מעלה בא"י על חו"ל וזה ענין תפלה. יעו"ש שהגמ' דן על הא שכתוב "ויעשו בני הגולה השבים מן השבי סוכות וישבו בסוכות כי לא עשו מימי יהושע בן נון כן בני ישראל וגו' ותהי שמחה גדולה מאד", אפשר בא דוד ולא עשו סוכות עד שבא עזרא אלא מקיש ביאתם בימי עזרא לביאתם בימי יהושע ... ואידך דבעי רחמי על יצר דעבודה זרה ובטליה ואגין זכותא עליהו כי סוכה, והיינו דקא קפיד קרא עילויה דיהושע דבכל דזכותא כתיב יהושע והכא כתיב ישוע, בשלמא משה לא בעא רחמי דלא הוה זכותא דארץ ישראל אלא יהושע דהוה ליה זכותא דארץ ישראל אמאי לא ליבעי רחמי. והסבר הדבר הוא על פי מש"כ הרמב"ן שא"י היא פלטרון של מלך ועיקר השגתו יתברך הוא בא"י, א"כ מובן מאליו שהתפלה יותר מתקבלת. עוד שאמרו שכל התפלות עולים לשמים דרך א"י, ומה"ט צריכים להתפלל בכיוון א"י.

אשה במצות ישוב א"י

בחידושו של המהרי"ט שאשה פטורה ממצות ישוב א"י אם בעלה אינה רוצה לעלות משום דלא סיפק בידה לעשות, יש להעיר עליו טובא. דלכאורה כל מה ששנינו הוא דווקא בכיבוד אב ואם דיש בזה דרשה גמורה, דכתיב איש אמו ואביו תיראו, אבל מהיכי תיתי לפטור אותה משאר מצוות. הגע בעצמך האם נאמר שבעל שרוצה שאשתו תעבור עבירה בשבילו, שתשמע לו משום שיש לה חיוב לכבדו.

וכן צ"ע מה שהוכיח מזה, שאין החיוב משום מצוות התלויות בארץ אלא מחמת קדושת הארץ, וקשה, דלדבריו אפילו אם יסוד החיוב הוא קדושת הארץ, מ"מ למה היא יכולה לכוף לבעלה הרי אין סיפק בידה לעשות.

יציאה מא"י למצות כיבוד אב ואם

כיבוד אב ואם או ישוב א"י

יש להסתפק האם מצות כאו"א דוחה מצות ישוב א"י, כגון שההורים לא רוצים שילדים יעלו לא"י. והנה בספר פנים יפות (ריש פרשת לך לך) הביא מדרש על הפסוק לך לך, "לך אני פוטר מכיבוד אב ואם". וביאר, שמשום מצות כיבוד אב ואם לא היה אברהם רשאי לעזוב את אביו ולעלות לארץ ישראל, אך מכיון שהיה תרח אביו רשע התיר לו הכתוב לעלות, וזו היא הדרשא לך אני פוטר משום שהיה אביו רשע. והביא ראיה שכיבוד אב ואם דוחה מצות ישוב א"י, שהרי מצינו שיעקב אבינו ע"ה נענש על שלא קיים מצות כיבוד אב ואם כ"ב שנה, ולא נענש על שביטל מצות ישוב א"י.

ועיין שם שהסיק שכל זה אינו אלא אם הבן בחו"ל, אך אם הבן בארץ אינו מחויב לצאת מא"י כדי לקיים כיבוד אב ואם. וצ"ע החילוק.

אביו שצוה בנו לעבור עבירה

דברי הפנים יפות צל"ע, מדוע תידחה מצות ישוב א"י משום כיבוד אב והלא קי"ל בשו"ע (יו"ד רמ, טו) שאם אמר לו אביו לעבור על דברי תורה אין שומעין לו, בין מצות עשה בין מצות ל"ת, ואפילו מצוה של דבריהם.

וכן מפורש בשו"ת מבי"ט (סי' קלט) שדן במי שנדר לעלות לא"י ואשתו והוריו מוחים בו, אם יכול להתיר הנדר. ומסיק שאין להתיר הנדר, משום דהוי נדר לבטל מצוה. ואינו חייב לחוש לצוואת אביו ואמו שאמרו לו שלא ילך, כדילפינן פ"ק דיבמות דאם אמר לו אביו ואמו הטמא או אל תחזיר לא ישמע דכתיב איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו כלכם חייבים בכבודי, כדכתיב בסיפיה דקראא אני ה', והכא נמי הוא ואביו חייבים לדור בארץ ישראל, ואין לו עונש על שאינו מקיים מצות כיבוד אב ואם שגם הם יכולים לעלות עמו ויתקיימו ב' מצות ישיבת א"י וכיבוד אב ואם, הרי שנקט שחיוב גמור הוא דמשו"ה אין בזה משום ביטול כיבוד אב ואם.

והעירו לי שלדברי האגר"מ יש ליישב, שכיון שהיא מצוה קיומית נדחית מפני כיבוד ואב ואם. ולדבריו יובן החילוק בין לעלות לא"י, למי שכבר גר שם שעליו כתוב שאסור לצאת, ודו"ק.

יציאה מא"י בשביל כיבוד אב ואם

אחר שביארנו שאין חיוב כיבוד אב ואם דוחה מצות ישוב א"י, יש לדון האם מותר לצאת מא"י (אפילו לזמן קצר) כדי לקיים מצות כיבוד אב ואם.

ובשו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' רפח) כתב להדיא שכשם שמותר לצאת מא"י ללמוד תורה ולישא אשה כן מותר גם בשביל כיבוד אב ואם, וצ"ב מה מקורו, הלא בע"ז (יג, א) לא הוזכר אלא שמותר לצאת בשביל תורה, פרנסה, ולישא אשה. אכן יתכן שמקורו הוא מדברי הגמרא בקידושין (הנ"ל), דאיתא שם שרב אסי ברח לא"י מחמת טורח אמו, וכששמע שיצאה לבוא אחריו, שאל את רבי יוחנן האם מותר לו לצאת מא"י אליה, ואמר לו איני יודע, ומבואר שם שלבסוף יצא רב אסי אחריה, הרי שמותר לצאת בשביל כיבוד אב ואם אם דעתו לחזור. [ומבואר שם ברש"י שדעתו של רב אסי היתה לחזור למקומו. ועיי"ש היטב במהרש"א בדעת רש"י שמבואר מדבריו שכל מה שנסתפק רבי יוחנן אם מותר לו לצאת הוא רק משום דסבר רבי יוחנן שאין דעתו של רב אסי לחזור לארץ ישראל, אבל אם היה דעתו לחזור היה מותר לו מפני כיבוד אב ואם].

יציאת ארעי

והנה בשלטי גיבורים בשבועות (ח, א בדפי הרי"ף) כתב שליכא קיום מצות ישוב א"י במה שבא לזמן קצר, וכן אין איסור לצאת לזמן קצר, שהחיוב הוא לגור בא"י ולא לבקר, ולפי זה גם יהיה מותר לצאת למצות כיבוד אב אם לא ילך לזמן מרובה.

ולכאורה יש להעיר על דבריו מההיא דגיטין (עא, ב) כי נפטרי רבנן מהדדי בעכו הוי נפטרים, משום שעכו הוא הגבול של א"י, ואסור לצאת מא"י לחו"ל, משמע שאסור לצאת אפילו ללוות לחבירו אף שדעתו לחזור. שוב מצאתי שכתב הריטב"א (מו"ק יד, א) שטעמם היה משום שאין דרך ת"ח לצאת מא"י לחו"ל אפילו לדבר מצוה, וא"כ אין קשה משם דבאמת אפשר דליכא בזה איסור.

עוד יש להעיר על דבריו ממה שפסק הרמב"ם (מלכים ה, ט) שאסור לצאת מא"י אלא ללמוד תורה וכו' וחוזר מיד, וא"כ חזינן שבלאו הכי אין מותר לצאת אפילו לזמן קצר. אכן יש לדחות, דמי שיצא לישא אשה, יתכן שיתעכב בזה, וכן היוצא ללמוד תורה אפשר שהולך לכמה שנים, אבל לזמן קצר ממש אולי מותר. אבל עדיין קשה מההיא דלהציל מעכו"ם שמהכ"ת שמיירי שיקח הרבה זמן, ודו"ק.

כדבריו כתב גם מהרי"ט (קידושין לא, ב) על ההיא דרב אסי שברח לא"י מחמת אמו, ושמע דקא אזלה אבתריה אתא לקמיה דר"י אמר ליה מהו לצאת מארץ לחוצה לארץ, א"ל אסור לקראת אמה מהו, א"ל איני יודע [אתרח] פורתא, הדר אתא אמר ליה אסי נתרצית לצאת המקום יחזירך לשלום. ותמה מהרי"ט דמה איסור לצאת לקראת אמו, אפילו לקראת אחרים כיון שאינו יוצא להשתקע, דאע"ג דאמרינן בשלהי כתובות אסור לצאת מא"י אפילו לבבל זהו לדור אבל לסחורה או לעסק שיש לו שם פשיטא דמותר.

והא דאמרינן ס"פ מי שאחזו כי הוו מפטרי רבנן מהדדי מעכו הוו מפטרי משום דאסור לצאת מא"י לחו"ל, מחמירים היו על עצמן לצאת ללא דבר, (וזה חידוש שללות לחברו והוא גם רב לא נחשב צורך, ולק' הובא דברי המשנ"ב שלבקר חברו מקרי צורך, א"כ מבואר במהרי"ט שלא כדבריו), תדע דהיכי נפקי הנן דאזלי אינהי ללותן, אטו הני רבנן והני לאו רבנן, ועוד דר' יוחנן גופיה הוא דאמר (חולין צה, ב) כלפי שמואל אית ליה רב בבבל איזיל ואחזיתיה, אלא אותם יוצאין לצורך, אבל שלא לצורך היו מחמירים על עצמן.

אמנם על עיקר דברי מהרי"ט תמה עליו בס' ויואל משה (מאמר ישוב א"י אות פ"א) שהרי מבואר שם בגמ' הטעם משום שאסור לצאת מא"י לחו"ל, א"כ כתבו בזה איסורא ולא חומרא בעלמא.

עוד הק' מה שהביא ראייה שאינו אלא חומרא בעלמא, דאל"כ היכי נפקי הני רבנן דאזלי אטו הני רבנן והני לאו רבנן, וזהו תימה דבלא"ה ע"כ צריך לחלק בין הני רבנן והני רבנן, שהלא הטעם שכתב שאינו אלא חומרא בעלמא, הוא בשביל שלא הלכו אלא ללוותן לא לדור ולהשתקע בחו"ל, אבל הני רבנן דנפקי חזרו לבתיהן לחו"ל מקום

שהיו דרים שם, כמ"ש רש"י שם שהיו אותן רבנן בני מדינת הים שהיו הולכין ללמוד תורה בא"י כשחזרו לבתיהם היו חבריהם בני א"י מלווין אותם עד עכו ומשם נפטרים מהם, הרי שהם חזרו לבתיהם והוא מקום דירתם.

ובלא"ה וכי אך עליהם הוי הקושיא, הלא רוב האמוראים היו דרים בבבל, שבשביל כן נתחבר שם תלמוד בבלי, ומשם אנו חיינן, וע"כ שיש איזה טעם בדבר שלא עברו ח"ו כולם על איסור לדור בחו"ל באיסור, ולא אמרו בגמ' איסור זה אלא לאותן רבנן שבא"י, ורש"י ז"ל דקדק בלשונו הזהב במה שאמרו בגמ' דמיפטר בעכו בשביל שאסור לצאת מא"י ופי' רש"י ז"ל וז"ל: **שאסור לבני א"י לצאת מא"י לחו"ל**, והרי שדקדק בלשונו לומר שאיסור זה הוא לבני א"י, ולא לבני חו"ל שבאו רק לשעה ללמוד תורה בא"י ודעתם לחזור.

עוד כתב המהרי"ט שר"י גופיה הוא דאמר כלפי שמואל אית ליה רב בבבל איזיל ואחזיניה, כדאיתא בחולין (צה, ב), אלא אותם יוצאין לצורך, אבל שלא לצורך היו מחמירים על עצמן. ויש להעיר הרי רצו לצאת בשביל מצות לוויה וכי אין צורך.

טומאת ארץ עמים

ולכן פירש מהרי"ט דרב אסי כהן הוה כדאמרינן בהנזקין (גיטין נט, ב) רב אמי ורב אסי כהני חשיבא דארעא דישראל וכו', ולא מצי לצאת לחו"ל דגזרי טומאה על ארץ העמים. ומבעיא ליה אי משום כבוד אמא מותר כיון דטומאה דרבנן היא, כדאשכחן בפרק מי שמתו דא"ר אלעזר בר צדוק מדלגים היינו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל. ומעיקרא אמר ליה אסור כלומר אין היתר בדבר, ואמר ליה רב אסי אפילו לקראת אימא, אמר ליה איני יודע, כלומר דספוקי מספקא ליה אי דמיא כמו ללמוד תורה ולבסוף עמעם עליו והתיר לו משום כבוד אמו. מסיק מהרי"ט ששוב מצא בירושלמי דמסכת סנהדרין בפרק כלל גדול דמייתי הך עובדא, דמשמע דמשום טומאה דארץ העמים נגעו בת.

ובמשנ"ב (תקלא, יד ומקורו בדברי המג"א שם, ז) מבואר שהותר לצאת מארץ ישראל ע"מ לחזור רק לדבר מצוה אבל לאו דווקא ללמוד תורה ולישא אשה, וז"ל אבל מא"י לחו"ל אינו מותר (לגלח בחול המועד) אלא ביצא להרויח, או לראות פני חבירו, שהוא חשיב דבר מצוה (כמבואר בפוסקים בסימן רמח) שמותר לצאת מא"י בשביל זה, משא"כ לטייל בעלמא דבכה"ג אסור לצאת מא"י לחו"ל, לא התירו לו לגלח. ולפי זה פשיטא שמותר לצאת בשביל כיבוד אב ואם, וכן עמא דבר.

יציאה לטיול

על פי כל הנ"ל יש לדון האם מותר לצאת לחו"ל לטיול בבין הזמנים. לפי השלטי גיבורים ומהרי"ט לכאורה אין איסור שהרי אינו יוצא להשתקע, אלא שלפי מהרי"ט אם הוא ת"ח אינו ראוי לצאת ללא צורך.

אמנם בשו"ע (תקלא, ד) לענין תספורת בחול המועד למי שבא ממדה"י כתוב וז"ל וכן הבא ממדינת הים בחול המועד, או שבא בערב הרגל ולא היה שהות ביום לגלח, והוא שלא יצא מארץ ישראל לחוצה לארץ לטייל. מבואר שס"ל

שאסור לצאת לחו"ל לטייל אע"פ שאינו יוצא להשתקע אלא לזמן מסוים.

והגר"א ווייס שליט"א טען שלפי מהרי"ט הרי אינו ראוי לצאת אפילו לזמן קצר אם אין בו צורך, וזה הפשט בשו"ע, אבל מי שמרגיש צורך לנפוש, זה מקרי צורך ומותר. ודבריו צע"ג שהרי כתוב שאסור לגלח משום שיצא שלא ברשות ואם איתא כדברי מהרי"ט שמעיקר הדין מותר אלא שת"ח החמירו על עצמם לא לצאת היכא שאין בו צריך, וכי זה נחשב שיצא שלא ברשות משום שלא נהג במידות חסידות, אלא ע"כ שס"ל להשו"ע שיש כאן איסור.

וכן מבואר במשנ"ב שאפילו היכא שיצא יציאה ארעית אינו מותר רק בשביל מצוה כגון לבקר חבר, והרי אין הדרך בביקור אלא יציאה ארעית, ובכל זאת לא הותר אלא ביקור חבר אבל טיול לא. אז אולי יש לימוד זכות לאלו שיוצאים אבל זה בכלל לא פשוט, והיום נהיה פירצה גדולה בענין זה.

אלא שהרב הנ"ל (בשיעור אחר) פירש דברי המג"א והמשנ"ב על פי המהרי"ט, שהק' אם צריך שיהיה מצוה כדי לאפשר לצאת אפילו באופן ארעי א"כ מהכ"ת שמצוה כמו ביקור חבר יספיק, האם יש חיוב לבקר חבר, אלא שנקרא צורך שלפי מהרי"ט מאפשר לצאת לכתחילה.

אבל דבריו תמוהים שהמג"א כתב להדיא שנחשב למצוה, ומבסס דבריו על ההיא דסי' רמ"ה שהתירו להפליג בספינה רק לדבר מצוה, וכתב הרמ"א שלבקר חברו נחשב מצוה, א"כ א"א לומר שטעם ההיתר כאן הוא משום דלא צריך מצוה אלא שלכתחילה ממדת חסידות אין לצאת בלי צורך, האם נתיר מי שמרגיש שצריך חופש להפליג בספינה בער שבת, וצע"ג.

יציאה לבקר קברי צדיקים

האחרונים דנו האם מותר לצאת מא"י לחו"ל בשביל לבקר בקברי צדיקים, הברכי יוסף (או"ח סי' תקסח, יא) כתב שמי שיושב בארץ ישראל ונפשו חפצה להשתטח על קברי הצדיקים בחו"ל, או היושב בירושלם ורוצה ללכת על קברי צדיקים שבארץ ישראל, שמותר לילך אדעתא לחזור.

אבל ראיתי בשו"ת משפט כהן (סי' קמז) שמביא דברי השדי חמד (מערכת א"י אות א) שמותר לצאת מא"י לחו"ל להשתטח על קברי הצדיקים, מצד שהיא מצוה רבה. ותמה על הגרא"י קוק זצ"ל דנהי שמצינו בכלב שהשתטח על קברי אבות, אבל ודאי לענין מצוה היש פנים לומר דעל כל קברי הצדיקים שבעולם מצוה להשתטח, זה לא ניתן להאמר כלל, א"כ הלא רבו מאד קדושים וטהורים, ועיקר הקדושה של הצדיקים הראשונים, הלא הוא באה"ק, ולמה לן לאהדורי דוקא על קברי חו"ל. והלא גם בת"ס ל"ל לר"י (ע"ז יג, א) שלא הותר לצאת לחו"ל אלא כשאנו מוצא ללמוד בא"י, אבל כשמוצא אסור, ולא איפסיקא כותיה כי אם מטעם שלא מן הכל אדם זוכה, וזה אינו שייך לענין ההשתטחות אקברי צדיקים, דלא שייך כי אם ברבו שלמד ממנו ורואה בו סי' ברכה, אז אומרים דאולי מזה יזכה ולא מאחר, אבל לזכות השתטחות על קברי צדיקים מנ"ל לחלק בין צדיק לצדיק. ומכש"כ שצדיקים שבא"י הלא המה הגבורים אשר מעולם שאין דוגמתם, ואיך יתכן לומר שתהיה מצוה לצאת עבור זה לחו"ל.

עוד העיר שלא מצינו שיש "מצוה" להשתטח על קברי צדיקים, דמצינו רק שהיא תועלת, שע"כ הצדיקים מבקשים עליו רחמים, אבל מצוה מנ"ל. וכתב דאולי כיון שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים (יבמות סד, א), א"כ זהו גופו מצוה שיגרום לצדיקים שירכו בתפילה לעשות רצון השי"ת, וק"ו שהרי גדולים צדיקים במיתתם, ולפי"ז י"ל שעל קברי אבותיו ורבותיו, אף שהם קטנים במעלה נגד צדיקי אה"ק הקבורים שם, אולי מתוך דקריבא דעתייהו יותר לגביה יותר ירכו בתפילה, נמצא שיש בזה מצוה יותר גדולה. מ"מ אין הדבר ברור כלל שלא תספיק אהבת אבות העולם ישני חברון, עד שנצרך לצאת מא"י לחו"ל.

ובספר תשובות והנהגות (כרך ג סימן סא) נשאל אם מותר לצאת לחו"ל כדי להשתטח על קברי צדיקים ולהתפלל שמה, ומביא שבתיקוני זוהר (תיקון שילוח הקן) איתא דכשאין צדיקים אמיתיים בדור השראת השכינה היא על צדיקים ישיני עפר בקברם, ומפי הגאון וצדיק המקובל בעהמ"ס לשם שבו ואחלמה מעידים שאמר כי בקברי צדיקים אמיתיים בחו"ל השכינה שורה ומקום זה חשוב כארץ ישראל, ולפי"ז לכאורה יהיה מותר לנסוע שמה, דאף שיש בארץ ישראל קברי תנאים ואמוראים והאבות והאמהות שראוי להתפלל שמה, מ"מ אם מרגיש התעוררות מיוחדת לצדיקים מיוחדים שלומד מתורתם לבוא על קברם ממש יש בזה מצוה.